

# A jövedelemegyenlőtlenség mérhetősége és mérése különböző dimenziókban

**SZERZŐK:** Nagy Zita Barbara egyetemi tanársegéd / Pannon Egyetem – Nikli Barbara PhD hallgató / Nyugat-magyarországi Egyetem – Cziráki József / Faanyagtudomány és Technológiák Doktori Iskola – Molnár Tibor János PhD hallgató / Pannon Egyetem

Nagyon eltérő vélemények vannak a közgazdászok körében arról, hogy egy adott társadalomban mekkora mértékű jövedelemkülönbségek lennének ideálisak, gazdaságra ösztönzők, de nem zavarók. Eltérnek a vélemények arra vonatkozólag is, hogy a kormányoknak be kell-e avatkozniuk a jövedelemegyenlőtlenség csökkentése érdekében transzferekkel és adózással, illetve, ha igen, akkor azt milyen mértékben. Nagy kérdés vetődik fel a tekintetben is, hogy az igazságos és igazságtalan jövedelemegyenlőtlenség között hol húzhatunk természetes határt, valamint hogyan mérjük, milyen mérőszámmal fejezzük ki a differenciákat.

A jövedelemegyenlőtlenség kérdése reneszánszát éli. A hetvenes évektől kezdve sokasodnak az erről szóló publikációk és a témával foglalkozó vizsgálatok. Divattémának is mondható, de a „divat” mögött valós gazdasági és társadalmi mozgások rejlenek. A társadalmi és gazdasági fejlődés olyan szakaszba ért, amikor új tartalommal megtöltve ismét aktuálissá váltak különböző kérdések: milyen természetűek, miként értékelhetők és hogyan mérhetőek a jelenlegi társadalmi egyenlőtlenségek. A mai tudományos élet állandó jelleggel napirenden tartja az egyenlőség-egyenlőtlenség problematikáját.

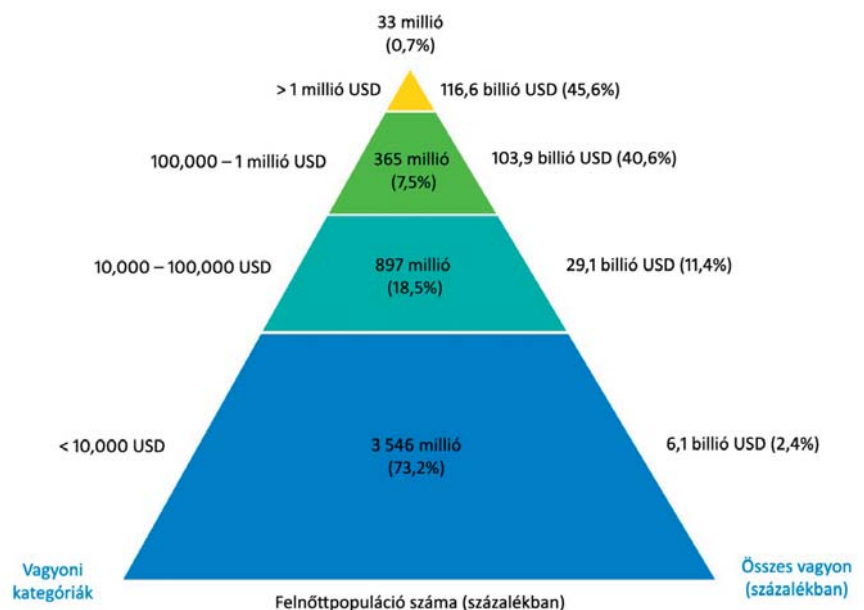
A probléma súlyát az is jelzi, hogy Jan Tinbergen Nobel-díjas közgazdász már 1976-ban, a Római Klub jelentésében a jövedelmi egyenlőtlenségek csökkentését fogalmazta meg. Az 1970-es években a világ leggazdagabb részein élő emberek átlagos jövedelme 1100 dollár, míg a világ legszegényebb részein élő emberek átlagos jövedelme csupán 85 dollár volt. Ezt a 13:1 decilis arány és trendje Tinbergen szerint összeegyeztethetetlen a méltányos társadalmi renddel [Tinbergen, 1979]. 40 év alatt a jövedelmi különbségek a leggazdagabb és a legszegényebb országok között nem a Tinbergen által javasolt forgatókönyvek szerint zajlottak, hanem jelentős mértékben, több mint háromszorosára emelkedtek. Az egyenlőtlenség növekedése elsősorban arra vezethető vissza, hogy a leggazdagabb decilisben a növekedés több mint negyvenszeres, míg a legszegényebb decilisben kevesebb, mint hússzoros [Szigeti et al, 2015]. Egy legújabb – 2016-ban megjelent – kutatás szerint ma a világ felnőtt populációjának 0,7%-a birtokolja a világ vagyonának majdnem felét, miközben 3,5 mil-

liárd felnőtt [kevesebb mint 10,000 dollárnyi vagyonnal] a világ vagyonának csak a 2,4%-át teszi ki [1. ábra]. A vagyoni és a jövedelmi egyenlőtlenségnek a gazdasági konzekvenciákon jóval túlmutató hatásai vannak, megjelennek szociális és társadalmi vetületei is. Richard G. Wilkinson és Kate Pickett 23 ország és az USA 50 tagállamának adatait elemezve megállapította, hogy a nagyobb egyenlőtlenséggel bíró országok ill. államok rosszabbul teljesítenek különböző egészségügyi és társadalmi mutatók tekintetében. [Wilkinson-Pickett, 2012]

John Rawls amerikai filozófus a tudományok határain átívelő fő műve, az Igazságosság

elmélete [1971], egyszerre tarthat igényt több tudományterület, így a közgazdászok figyelmére is. Úgy vélte, hogy a társadalmi berendezkedés legalapvetőbb követelménye, hogy igazságos legyen. A „méltányosságként felfogott igazságosság” tézise szerint a vagyon egyenlőtlensége csak akkor tekinthető igazságosnak, ha mindenki számára előnyös. Válaszra váró kérdés fogalmazódik meg így a tekintetben, hogy az igazságos és igazságtalan egyenlőtlenség között hol húzhatunk természetes határt. A jövedelemegyenlőtlenségekkel foglalkozó kutatások magukkal hozták a jövedelem-differenciák mérhetőségének különböző formáinak megjelenését.

1. ábra A világ vagyonának megoszlása a felnőtt populáció között



Forrás: James Davies, Rodrigo Iluberias, Anthony Shorrocks, credit suisse global Wealth Databook 2013

## A fogyasztásban rejlő különbségek

Az egyenlőtlenség a kirekesztődés, a kirekesztettség problémáját vonja maga után. Az anyagi depriváció kiterjedtsége negatívan befolyásolja az emberek fogyasztási lehetőségeit, a javakból való részesedést. A szegénységnek vannak általános jegyei, azon túl, hogy a jövedelemszint alacsony. Ilyen például a nem megfelelő életkörülmények vagy éppen a leszűkült fogyasztási lehetőségek. A fogyasztás tanulmányozása a 20. században jóval szélesebb körűvé vált, hiszen a fogyasztás növekedése látványos változáson ment keresztül. Nem csupán mennyiségi átalakulás volt megfigyelhető, hanem fontos minőségi vetületei is módosultak. A dinamikus fogyasztási szint növekedése mellett, annak szerkezete is átalakult, a magánfogyasztás pedig az elmúlt század folyamán mindvégig dominált [Tomka, 2011]. Ernst Engel porosz statisztikus pedig már a 19. században kimutatta, hogy szoros összefüggés van a fogyasztók jövedelme és a megvásárolt áruk és szolgáltatások fajtái között. Az életszínvonalbeli különbségek talán egyik leglátványosabb megnyilvánulása Engel törvényével összefüggésben, az élelmiszere fordított költségek részesedése az összkiadásból. Engel szerint, ha a jövedelmek nőnek, akkor az emberek viszonylag kevesebbet költenek alapvető szükségleti cikkekre [pl. élelmiszer], míg luxuscikkekre többet áldoznak. Természetesen egyéb tényezők is befolyásolják azt, hogy a fogyasztók mire és mennyit költenek, de a fogyasztási szerkezetből jól következtethetők a háztartások életszínvonalbeli különbségei. Csak néhány példa Magyarországra vonatkozóan: egyértelműen megállapítható, hogy a húsfélék fogyasztása jól korrelál a megszerzett jövedelemmel. Hasonló jelenséget figyelhetünk meg a fogyasztás több területén. A gyümölcsök tekintetében például a déligyümölcsök fogyasztása kapcsolódik a legerősebben az anyagi helyzethez.

### Az egyéni jövedelem eltérései

A háztartások esetében vizsgált jövedelem az a pénzmenyiség, amelyet az egyén valamilyen tevékenység, vagy jogviszony útján szerez. Magyarországon például az 1960-as népszámlálást követően merült fel először komoly formában a jövedelemfelvétel – a második világháború

utáni első nagy jelentőségű adatgyűjtés –, ahol a KSH közvetlenül a háztartásokat kérdezte meg a jövedelmekről [Hunyady, 2006]. Érdeemes megemlíteni, hogy ekkor a szocialista országok egyedülállóak voltak a jövedelemfelvételek tekintetében, és a nyugati országok is érdeklődéssel figyelték, fordultak kelet felé. Ha jövedelemkülönbségeket akarunk vizsgálni, akkor érdemes tisztázni, hogy mely jövedelemadatokkal számolunk. A statisztikai hivatalok általánosan közreadnak adatokat a bruttó és nettó átlagbérek alakulásáról. Talán megemlítésre érdemesek a minimálbérek és bérminimumok, amelyek a jogszabályok alapján minden alkalmazottra vonatkoznak. Ezek a bérminimumok bruttó értékek, a jövedelemadó és a társadalombiztosítási hozzájárulások levonása előtti értékeket tartalmazzák. A legkisebb béreket gyakran számolják vásárlóerő-paritáson is, aminek jelentősége, hogy kiküszöböli az országok árszintjében lévő különbségeket, és ezáltal lehetővé teszi az összehasonlítást például az országok között.

Az egyenlőtlenség mérésének statisztikai mérőszámai [mint például a területi polarizáltság mérőszámai, a szórás típusú mutatók vagy az eloszlások eltérését mérő indexek] gyakorlatilag többféle jelenség vizsgálatára alkalmasak, így a jövedelem-differenciák is jól kimutathatók alkalmazásukkal. Ezek közül következőkben néhány mutatót kiragadunk. Ha a jövedelmek szórása például magas, azt jelenti, hogy a különböző adatok jelentősen eltérnek az átlagtól. Az előforduló legnagyobb és legkisebb ismérvték különbsége – a terjedelem – is az egyenlőtlenségekről árulkodik. Emellett méltó az is, ha kisebb a medián, mint az átlag, ez arra enged következtetni, hogy több az átlagosnál kedvezőtlenebb helyzetben lévő ember. A jövedelemegyenlőtlenségek méréséhez kidolgozott Duálmutató, amely egy 1968. évi Econometrica-beli cikk kapcsán HIM [Hungarian Inequality Measure] néven vált ismertté, Éltető Ödön és Frigyes Ervin magyar statisztikusok munkájának köszönhető. Az index azt jelzi számunkra, hogy az átlagjövedelem felett élők átlagjövedelme hányszorosa az átlagjövedelem alatt élők átlagjövedelmének. A mutató továbbfejlesztett változatával megvizsgálhatjuk, hogy világviszonylatban, vagy az egyes országokban a különböző kvintilisek/kvartilisek/decilisek jövedelmei hogyan viszonyulnak egymáshoz. Az 1914-ben kidolgozott, Corrado Gini olasz

közgazdász által bevezetett Gini-index szintén a statisztikai eloszlások egyenlőtlenségeit méri, a jövedelmi különbségek egy számban való megragadására is alkalmas. Bár a szakirodalomban az egyik legvitatottabb mutató, hátrányos tulajdonsága ellenére látható felívelése az utóbbi 15 évben a tudományos kutatásokban. Ha világviszonylatban kitekintünk, megállapítható, hogy az egyenlőtlenségi lista végén a fejlődő országok helyezkednek el – akár 50-60%-os Gini-indexszel –, míg az Európai Unió átlaga 31% [2015], addig Magyarország 28,2 %-os [2015] értéke arra enged következtetni a különbségek viszonylag alacsonynak mondhatók.

### Makrogazdasági differenciák

A makrogazdasági kutatásokban az adott fizetőeszközben megadott vagy az árszínvonalbeli különbségek figyelembevételével kiigazított egy főre jutó GDP-t széles körben alkalmazzák az életszínvonal összehasonlítására. A mutatót sok bírálat érte és éri, ezáltal valamelyest veszített hasznosságából. Az egy főre jutó GDP éves szintje például 2015-ben Magyarországon 11 000 euró volt [Eurostat, 2015], ez havi 917 eurót jelent, de nem jelenti azt, hogy mindenki ennyi pénzt keres. Az egy főre jutó jövedelem csak annyit mutat, hogy mindenki havi 917 eurót kapna, ha lehetséges lenne a jövedelmi egyenlőtlenségeket megszüntetni. A nettó átlagjövedelem például 643 euró<sup>1</sup>, amihez hozzá kell tenni, hogy általában az átlagjövedelem mögött is hatalmas különbségek rejlenek: sokak jövedelme elmarad a havi 643 eurótól, míg másoké akár tízszeresen is meghaladja ezt. Egy alternatív mutatónak számít a Better Life Index, ami a jólétén túl a jóllétet próbálja megragadni számos életminőséget jellemző dimenzió figyelembe vételével. A mutató kialakításánál figyelembe vesznek ún. kemény- és puha adatokat. Adatokat használnak fel a statisztikai hivatalok által gyűjtött adatokból, valamint különböző felmérésekből nyerik az információkat, melyek a kevésbé kvantifikálható dimenziókat jellemzik. A mutató célja az, hogy a GDP-n túl számos egyéb tényező figyelembe vételével vizsgálja az egyes országok jóllétének mértékét. 11 különböző szempont alapján vizsgálja az index az országban élő emberek életminőségét. A szempontok között kifejezésre jut a jövedelemegyenlőtlenség, annak a szakadéknak a figyelembe vétele, ami a gazdagok és a szegények között meg-

